

Soyutlama ve Özdeşleyim

'Organik olanı zaman dışı bir dünyaya yükseltmek, ölümsüz kılmak için inorganik'in yasalarını yardıma çağırarak, her sanatın özellikle de plastik sanatların bir yasasıdır.'

Sanatın ancak psikolojik olarak açıklanabileceğini düşünen Worringer, 'Soyutlama ve Özdeşleyim' başlıklı doktora tezi çalışmasında, günümüz çağdaş sanatçılarına değinmeden, geçmiş sanat tarihi üzerine odaklandı. Bu çalışmasında, **natüralist sanat anlayışına dayanan özdeşleyim ve soyut sanat anlayışına dayanan soyutlama olarak iki temel kavrama değinir.** Worringer, bu kavramlar üzerinden yola çıkarak sanatı **psikolojik** açıdan açıklamayı hedefledi.

Worringer'e göre Soyutlama ve Einfühlung dediğimiz bu iki zıt kavrama farklı sebeplerden ötürü yönelme içtepisi doğar. Worringer, sanatın psikolojik alt yapısını açıklamaya çalışırken, dünden bugüne bu iki kavramın farklı zaman ve topluluklarda, farklı sebeplerle ortaya çıktığını belirtir. Özdeşleyim kavramının modern estetiği doruk noktasına ulaştırdığını savunur, ancak bütün sanat tarihi açısından bakıldığında, bu kavramın, estetik tavrı ve dengeyi ifade eden iki kutup noktasından yalnızca biri olabileceğini vurgular. Worringer, özdeşleyimin karşıt kutbuna da soyutlama içtepisini getirir. Bu iki ayrı psikolojik ihtiyacın, sanat istemi ve oluşumu üzerindeki etkisini, tatminini anlatır.

Özdeşleyim

Worringer, Özdeşleyim kavramını Theodor Lipps'in estetiğinden almıştır. Lipps'e göre estetik, psikolojik bir disiplindir. Lipps bu görüşüyle 19.yy'da Einfühlung kavramının çerçevesini oluşturur. Bu kelime, hem Türkçe diline hem de diğer dillere çevrilmede zorlanılmış, empati, sempati, özdeşleyim (Tunalı), duyumsama,

duygu sezgisi (Hançerlioğlu) gibi kelimelerle karşılığı bulunmaya çalışılmıştır. Daha geniş şekilde açıklamak gerekirse, bir şeyi yaşayarak duyumsamak, bir şeyin ruhsal durumunu, içerdği duyguları anlamak olarak ifade edilebilir. İnsan görünür dünyadaki

nesneleri taklit eden bir resim çizdiğinde empatiyi yani duygu sezgisini ifade ettiğini söylemek mümkündür. Taklit yolu ile kendi içindeki empatik ilişkilerini yansıtır.

Bu tanımlamaların yanı sıra, Alman filozof Johan Immanuel Volket, 'Einfühlung' kavramını iki farklı bakış açısı ile ifade eder. Bunlardan ilki, 'ortak duygudaşlık ilgisi'dir. Buna göre insan, karşısındaki insanın yüzüne baktığında, onun acı, sevinç, hüznü, umutsuzluk gibi içinde bulunduğu duygu durumunu kavrayabilir. Yani süje dışındaki objeyle bir örtüşme, eşduyum hali yaşar. Bu da Einfühlung olgusunu oluşturur. İkinci tanımı ise, 'Ruhsal-sembolik' olarak ifade eder. İnsanın algıladığı şey ile özdeşleşmek istediği şey arasında daima kapanmayan bir açıklık bulunur. Bu yüzden süje ve obje asla bir uyum haline geçemez.

Alman psikolog Karl Groos'a göre, insan, kendinde iç taklit isteğini barındırır ve içindeki benliğini objeye aktarır. Böylece cansız nesneyi ruhsal varlığı ile kendi duygularını vererek canlandırır.

Özdeşleyimi, 'estetik' kavramı üzerinde açıklayan Lipps ise, güzel olanı, olumlu özdeşleyim sürecinin objesi, çirkin olanı da, olumsuz özdeşleyim sürecinin objesi olarak tanımlar. Lipps'e göre estetik haz, bir objede kendi kendimizden duyduğumuz hazdır. İnsanı estetik hazza götüren bu süreç, olumlu özdeşleyim olarak ifade edilir.

Worringer, özdeşleyim kavramını taklit içtepisi olarak ifade ederken, sanat ve estetik ilişkisi olmayan putlar, semboller gibi salt taklit içeren el ustalıklarını kastetmez. Çünkü ona göre

bunlar sanatsal yaratmalar değildir, asıl sanat, derin psişik ihtiyaçlardan doğar ve bu ihtiyacı gidermeyi hedefler. Böylece var olan sanat ürünü, üreticinin ruhsal sürecini ve ihtiyaçlarını yansıtır.

'Özdeşleyim ihtiyacı, sanat isteminin yalnız organik canlının gerçekliğine, yani daha yüksek anlamındaki natüralizme eğilimli olduğu yerde sanat isteminin bir koşulu olarak görülebilir. Organik güzel canlılığın taklit edilmesiyle, bizde meydana getirilen mutluluk duygusu, modern insanın güzellik dediği şey, içten kendi kendine etkin olma ihtiyacıdır.

Soyutlama

Soyutlama, yalınlaştırmak, detaylarından arındırmak, aradığı güzelliği inorganik şeylerde, soyut kanunluklarda bulmaktır. Worringer, soyutlama isteğini bireyin, organik varlığın görünüşteki keyifliliğinden kurtulma isteği olarak ifade eder. Soyutlamayı, dış dünyanın sürekli olarak değişmesi, evrendeki belirsizlik ve ilkel dönemdeki bilginin yetersizliği ile ilişkilendirir. Birey, dış dünya olaylarının karmaşık görünüşü karşısında huzursuzluk duyar ve soyut biçimlere yaklaşarak, görünür dünyada bir huzur noktası arar. Worringer, her türlü soyutlama dürtüsünün, korku dolu ölümlü varlığımızı bilinemeyen bir şeyle, yani ruhla uzlaştırma dürtüsünün bir ifadesi olduğuna inanır.

Atalay'a göre soyutlama, doğada var olan nesnelerin, düşünsel boyutta yeniden düzenlenerek, biçimlendirilip yeni anlamlar yüklenmesidir. Bununla beraber Atalay, soyutlamayı sadece bir yapboz oyunu gibi görmeyip, gerçeği sorgulayan, gerçeklik içinde yeni gerçeklikler arayan ve bireysel

katılımlarla bu gerçekliklere yeni anlamlar kazandıran bir eylem olduğunu söyler.

Baudrillard'a göre soyutlama, yapının bozulması, nesnenin parçalanmasıdır.

Doğadaki varlıklar, sanatçının düşüncesinde oluşturduğu dönüşüme uğrar. Sanatçı, soyutlamayla elde ettiği yeni biçim ile hayal ettiği öze ulaşma çabasıdır. Sanatçı, ele aldığı şeyi var olan kodlardan sıyrarak yeni bir ifade yaratır.

İnsan, organik varoluş konusunda, **her şeyin ölmesi gerçeğiyle yüzleşmek istemez.** Bu noktada, soyutlama isteği ile evrene karşı psişik bir tutum yansır. Ancak buna karşılık, somut yaşam olarak organik formlara yönelik sanat yaptığında yaşadığı gezegene olan fiziksel bağlılığını yansıtır.

Soyutlama ve Özdeşleşim

Bu iki sanat kutbundan ortaya natüralist ve stil olarak iki üslup çıkmıştır. **Worringer, özdeşleşimin salt bir iç taklit olmadığını, içinde tinsel koşulları ve sübjektif özellikleri barındırdığını da vurgular.** Natüralizm bir doğa varlığında, kişinin kendi etkinliğini, kendi iç hayatını yaşama isteğidir. İnsanın kendi dışındaki objelere ve hayata karşı güven duyduğu, doğayı içtenlikle sevdiği, huzuru, hayat ve doğa ile olan birleşiminde bulduğu yerde sanat istemine, özdeşleşim içtepisi yön verir. Doğa ile yaşanan böyle bir sempati durumunda, özdeşleşim içtepisi sanatsal yaratımın şartı olarak bulunur. Özdeşleşim, bir anlamda kişinin kendi etkinlik ihtiyacını onaylaması anlamına gelir. Özdeşleşim içtepisi ile insan, doğada kendi etkinlik ihtiyacını, kendi iç hayatını, ruhsal aktivitesini yaşar; kendi duygularını bir dış objeye aktararak onu bir duygu varlığı olarak kavrar, kendini çıkar gözetmeksizin ona verir ve onda yaşar. Böylece bireysel varlığından ve sınırlarından iç hayat bakımından kurtulur ve özgürleşir. İnsan ve doğa, böyle uyumlu bir ilgi içinde, bir ruhsal birliğe yükselir. (G.Aydemir)

Natüralizm, Antikçağ ve Rönesans döneminde varlığını gösterir. Antik dönemde, sanat, felsefe ve din birbirinden ayrılmaz bir şekilde bütünlük içindeydi. Rönesans ise Antikçağ dönemindeki düşüncelerin yenilenmesi, Antik düşüncenin yeniden doğmasıydı. Worringer'e göre bu iki dönemdeki sanat istemi, organik canlılık gerçekliğine dayanan biçim güzelliği için gerekli duygunun uyanması ve mutlak sanat isteminin egemen olması ile bir tatmin sağlama ihtiyacından doğar.

Antikçağ ve Rönesans döneminde ortaya çıkan düşünce yapısının temelini, Doğa Felsefesi, Hümanizm ve Yeni-Platonculuk akımları oluşturmuştur. Bu dönemlerin insanı, görünür dünyayı yakından araştırmaya, irdelemeye başlamış ve görünür dünyaya artan ilginin sanattaki karşılığı natüralizm olmuştur. Natüralizm isteği, doğa varlığında kişinin iç hayatını yaşama isteğidir.

Özdeşleşimin karşıt kutbu olan soyutlama istemini tercih edenler, sanatını stil kavramı ile ilişkilendirmiştir. Stil ya da **biçim kavramı, bir gerçekliğin özünün iç ve dış yapısı ile bütünleşerek şekillenmesi, somutlaşmasıdır.** Worringer, stil kavramının oluşumunda, geometrik soyutlamanın gerekliliğini vurgular. Geometrik soyutlama, dış dünya nesnelerinden ve süjenin kendisinden arınmış olan mutlak biçimdir. Geometrik soyut sanatın öncülerinden Kazimir Malevich, söylediği şu sözle Worringer'in tezini destekler: **'Sanatı nesnel dünyanın yükünden kurtarma yolunda göstermiş olduğum müşkül girişimimde, kare biçimine sığındım.'**

Geometrik soyutlama, algılar dünyasıyla olan bağın tamamen ortadan kaldırılmasıyla sağlanan mutluluktur. Soyutlamaya yönelen sanatçı, varlığın doğal biçimini çözerek, soyutlayarak, onu düşünsel, soyut bir biçim düzeyine yükseltir. Böylece uzaydan kurtulmuş bir biçime yükselme amacını gerçekleştirir. Çünkü uzay, nesneye zamansal ve görel bir karakter ve derinlik algısı verir, bu sebeple soyutlama istemini gerçekleştirebilmek için öncelikle uzay tasvirini ortadan kaldırmak gerekir.

İlkel insan, ancak geometrik soyutlamanın zorunluluğunda aradığı huzuru buldu. Mısır resimlerine bakıldığında, düz bir yüzey anlayışı içinde, derinlikten uzak bir üslup görülmektedir. Soyut düşünceler, simge ve sembollerle ifade edilir. Worringer'e göre Mısırlılar, soyutlamaya, mutlak biçime ulaşma isteği ve nesneyi mutlak değere yaklaştırarak ölümsüz kılama isteğinden yönelmiştir. Geometri, Mısırlıların bütün sanatsal başarılarının temelinde yer almaktadır.

Worringer, ilksel sanat isteğinin, evrenin karmaşıklığı ve belirsizliği içinde soyutlama ihtiyacı ile karşılık bulduğunu ve içgüdüsel olarak geometrik soyutlamayı kendiliğinden

yarattıklarını söyler. Ancak buna karşılık Worringer, özdeşleşim isteminin her insanda üstü örtük de olsa bulunduğunu ve bu istemi yalnızca soyutlama içtepisinin engellediğini söyler.

Özetle, geçmişten günümüze kadar var olmuş tüm toplulukların içinde bulundukları psikolojik, sosyolojik ve dinsel temaların bileşimiyle sahip oldukları kültürden kaynaklanarak sanat istemini iki üslupta gerçekleştirdiklerini söylemek mümkündür. Geometrik soyutlama Doğu uygarlıklarında ve günümüzde Modern sanatında varlığını gösterirken, özdeşleşim ise Grek ve Batı uygarlıklarında görünmektedir. **Sanat tarihi, bu iki üslubun bitip tükenmeyen bir hesaplaşması olarak gelişmektedir.**

Soyutlama; Aradığı güzelliği, inorganik şeylerde, soyut kanunluklarda bulmak.

Einfühlung; Estetik yaşantının şartı olarak, tatmini organik olanın güzelliğinde elde etmek.

Ein = Bir şeyin içe yönelen hareketi ya da içinde oluşu **Fühlung=** Hissetmek

EinFühlung

- Yaşayarak duyumsamak, şeyin ruhsal durumunu, içerdığı duyguları anlamak.

- Karşısındakinin duygularını hissetmek (Johan Gottfried Herder)

- Ortak duygudaşlık ya da ruhsal-sembolik (Johannes Immanuel Volkelt)

- İç taklit (Karl Groos)

- Empati (Edward B. Titchener)

- Simgesel duygudaşlık (Victor Basch)

Türkçe'de 'Einfühlung' kavramı;

- Empati, sempati, özdeşleşim (İsmail Tunalı)

- Duyumsama, duygu sezgisi (Orhan Hançerlioğlu)

- Bedii Hülül, güzellik ölçülerine uyan şeyin iç sinmesi, derinine girmesi (Burhan Toprak)

- Estetik Kaynaşma (Suat Kemal Yetkin)

KAYNAKÇA

Soyutlama ve Özdeşleşim – Wilhelm Worringer

Soyutlama ve Özdeşleşim Teorisi Üzerine Bir

İnceleme – Gizem Aydemir

Sanatın Psikolojik Anlamı ve Worringer'in Üslup

Analizi – İsmail Tunalı

Modern Çağda Sanat, Somut ve Soyut Sanat – Amy Dempsey

Sanatta Soyutlama -

[https://www.ideelart.com/magazine/what-is-](https://www.ideelart.com/magazine/what-is-abstraction-a-simple-explanation-by-ideelart)

[abstraction-a-simple-explanation-by-ideelart](https://www.ideelart.com/magazine/what-is-abstraction-a-simple-explanation-by-ideelart)

Soyutlama ve Özdeşleşim Üzerine Worringer'in

Temel Çalışması -

[https://www.ideelart.com/magazine/abstraction-](https://www.ideelart.com/magazine/abstraction-and-empathy)

[and-empathy](https://www.ideelart.com/magazine/abstraction-and-empathy)

Soyutlama ve Özdeşleşim Bağlamında Loise

Bourgeois'ın Çalışmaları- Firdevs Sağlam

ders
BELGELİĞİ

db felsefe belgeliği çalışma grubu
Hazırlayan: Hatice Bayram

**KUN
DUZ**

www.dersbelgeliği.com